

етнографічного дослідження. – Львів, 1997. – Вип. 1: Київське Полісся. 1994. – С. 313–318; **18.** Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Валентина Борисенко. – К.: Унісерв, 2000. – 191 с.; **19.** Боян С. Культ померлих у весняно-літній календарній обрядовості бойків / С. Боян // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – №2 (93). – березень – квітень 2009. – С. 62–65; **20.** Ватаманюк Д. Культ предків та поминальні дні / Дмитро Ватаманюк // Гуцульський календар. – 2005. – Вип. 10. – С. 66–68; **21.** Виноградова Л. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян: Генезис и типология колядования / Л. Виноградова. – М.: Наука, 1982. – 255 с.; **22.** Доманицький В. Народний календар у Ровенському повіті, Волинської губернії / В. Доманицький // Матеріали до української етнології. – Львів, 1912. – Т. XV. – С. 62–89; **23.** Кислашко О. Православні свята та народні звичаї / О. Кислашко, Я. Кислашко. – К.: Грамота, 2003. – 152 с.; **24.** Кожолянко Г. Духовна культура українців Буковини / Георгій Кожолянко. – Чернівці: Прут, 2007. – 404 с.; **25.** Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю в с. Ходовичі стрийського повіту / Ф. Колесса // Етнографічний збірник. – 1898. – Т.5. – С. 76–98; **26.** Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / К. Кутельмах // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів, 1997. – Вип. 1: Київське Полісся. 1994. – С. 172–203; **27.** Нидерле Л. Славянские древности / Любор Нидерле / [пер. С чешск. Т. Ковалевой, М. Хазанова, ред. А. Монгайта]. – М.: Культурный центр “Новый Акрополь”, 2010. – 744 с.; **28.** Тайлор Э. Первобытная культура / Эдуар Тайлор. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – 573 с.; **29.** Топорков А. Символика и ритуальные функции предметов материальной культуры / А. Топорков // Этнографическое изучение знаковых средств культуры. – Ленинград: Наука, 1989. – С. 89–101; **30.** Українське народознавство / [С. П. Павлюк, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчів та ін.]. – Львів, 2004. – 570 с.; **31.** Умебаясі Масакі. Культ пращурів в календарній обрядовості японців / Масакі Умебаясі // Етнічна історія народів Європи. – 2004. – Випуск 17. – С. 65–70; **32.** Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич – Верховина: Редакція журналу “Гуцульщина”, 1999. – Ч. 4, 2-ге вид. – 302 с.; **33.** Ящуржинський Х. Причинки до пізнання культу предків на Україні / Х. Ящуржинський // Записки НТШ. – Львів, 1912. – Т. СІХ, вип. ІІІ. – С. 5–9; **34.** Zawistowicz K. Dzień zaduszny / K. Zawistowicz // Kurjer literacko-naukowy. – 1929. – № 43. – S. ІІІ – ІV.

УДК 398.332.12 (447.85)

Олександр КОЖОЛЯНКО

ЗИМОВІ КАЛЕНДАРНІ ЗЕМЛЕРОБСЬКІ ЗВИЧАЇ І ОБРЯДИ В УКРАЇНЦІВ, МОЛДАВАН І РУМУНІВ БУКОВИНИ

У статті досліджено землеробські звичаї та обряди (зимові обряди з плугом, символічна оранка снігу, новорічні землеробські вітання) в українців, молдаван і румунів Буковини.

Ключові слова: обряд, плуг, зерно, борошно, коровай, символ, зима.

Александр КОЖОЛЯНКО

ЗИМНИЕ КАЛЕНДАРНЫЕ ЗЕМЛЕДЕЛЬЧЕСКИЕ ОБЫЧАИ И ОБРЯДЫ В УКРАИНЦЕВ, МОЛДАВАН И РУМЫН БУКОВИНЫ

В статье исследовано земледельческие обычаи и обряды (зимние обряды с плугом, символическая пахота снега, новогодние земледельческие поздравления) в украинцев, молдаван и румын Буковины.

Ключевые слова: обряд, плуг, зерно, мука, каравай, символ, зима.

Alexandr KOJOLIANKO

WINTER AGRICULTURAL CALENDAR TRADITIONS AND CEREMONIES IN UKRAINIANS, MOLDAVIANS AND ROMANIANS BUKOVYNA

In the article of research agricultural calendar traditions (Winter habits of the plow. Symbol plowing snow, Christmas greetings associated with ground) to Ukrainians, Moldavians and Romanians Bukovyna.

Based on ethnographic fieldwork expedition Chernivtsi National University. , Handicrafts, source papers Ukrainian, Moldovan and Romanian historians of the late XIX - early XX century. Yuriy Fedkovych, V.Matiyevycha, RF Kandla et al. doslidzhno agricultural customs and rituals (winter ceremonies with a goat, a plow, a symbolic plowing snow, christmas greetings agricultural) in Ukrainian, Moldovan and Romanian Bukovina.

In Ukrainian, Moldovan and Romanian Bukovina symbol of harvest was a goat. This cult totem goes back to primitive times when man very frequently and closely in contact with the beast. Some animals were patrons of the person when they were ably friendship. Animals defenders clan or tribe was called totems. In the cult totem included pereryadzhennya appropriate animal, dancing and games. It is believed that the rite of "pulling a goat" - a remnant of totemism, which is obviously associated with the remnants of pagan sacrificial rites.

Main piece suit "goat" - splay outward casing. In peasant culture is a symbol of prosperity, wealth, fertility. Turning jacket fur outside is magical transference of power over fertility.

First, common in XVIII-XIX centuries., characterized in that the evening before the New Year in the village of greeting a group of guys walking guys with real-plow harnessed where one or more pairs of oxen. On the afternoon of the symbolic image of the plow in their homes went adolescents with New Year greetings and wishes of happiness.

Traditional poetic text plow, especially one where the owners want schedrivnyky good preserved and survives today in almost the same form in which it was used in the past. However, studies show that many of the traditional elements of the rite in the early twenty-first century. forgotten or are peculiar wording. The process of transition Rite of plow and plowing began in the mid-twentieth century., When the conditions of socialist ownership of land in the northern part of Bukovina agriculture loses social and family values and transformed into collective public

entities. With the revival of the private land in the late XX - early XXI century., Revived and agricultural customs of a plow in Ukrainian, Moldovan and Romanian Bukovina.

Thus, the ritual action of the plow and plowing in Bukovina prove the antiquity of the traditional rites calendar and its connection with the main economic activity - agriculture carriers Spiritual Culture: Ukrainian, Moldovan and Romanian.

Keywords: ceremony, plow, grain, flour, loaf, symbol, winter.

На основі польових досліджень етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, джерельних праць українських, молдавських і румунських істориків кінця ХІХ – початку ХХ ст. Ю.Федьковича, В.Матеєвича, Р.Ф. Кайндля та ін. передбачається дослідити землеробські звичаї та обряди (зимові обряди з козою, плугом, символічна оранка снігу, новорічні землеробські вітання) в українців, молдаван і румунів Буковини.

Дослідження здійснено в селах українців рівної і передгірської зон Буковини, у селах молдаван Нижнього Буковинського Попруття та селах румунів передгір'я краю.

Календарні звичаї та обряди українців, молдаван і румунів почали вивчатись ще з початку ХІХ ст., але значну активізацію досліджень з цієї проблематики можна віднести на другу половину ХІХ – початок ХХ ст. Це збігається і з часом формування етнографії як науки.

Починаючи з середини ХІХ ст. і до 80-х рр. ХХ ст., спостерігається активізація збору етнографічного матеріалу про календарні традиційні свята і на Буковині.

Ще у 70-х роках ХІХ ст. хто займався збором етнографічного матеріалу про календарну обрядовість буковинців і намагався робити до зібраного матеріалу певні коментарі, був Юрій Федькович. Потім збором етнографічного матеріалу займалися С.Ф. Маріан, Р.Ф. Кайндль, І.Сбієра, О.Воронка, Л.Боднареску. Фольклорний матеріал збирали О.Маковей, В.Гімпрей, Г.Кармен, Д.Суручану, Н.Беєшу, Ю.Попович, О.Бугочу, Г.Врабіє та ін.

Проте наукових досліджень, де б акцентувалась увага на те, що в українців, молдаван і румунів календарна обрядовість пов'язана з землеробською працею, не опубліковано.

Матеріал до праці “Свята у румунів” було зібрано С.Ф.Маріаном в основному на терені Буковини. Автор використав етнографічний матеріал українських, молдавських і румунських сіл краю (Кидрени, Поєни, Бояни, Волоки, Вовчинця, Іжівців, Йорданешт, Красної, Купки, Магали, Петрівців, Ропчі, Терблечі, Череша, Чудея, Драниці, Тарасівців, Бросківців, Старих Бросківців, Кам'яної, Михальчі, Великого Кучуро́ва та ін.

Зокрема, Юрій Федькович ще у 70-х роках ХІХ ст. зібрав на Буковинській Гуцульщині цікаві оповіді-легенди про святкування в минулому Нового року та про походження назв “Маланка”, “Василь-Черчик”, а також про землеробський характер обрядодій. Він подав їх у праці з досить довгою назвою “Ти, місяцю, ти королю, красна Маланка є з тобою. Тридцять дві пісні Маланочні і русальні руського народу. Во честь і славу Єму зібрав-зладив Ю.Федькович” [5, с. 392-396].

За повідомленнями Ю. Федьковича, маємо опис Маланки на Буковині кінця ХІХ ст.: “Котре найкраща й найчесніща дівчина перебирала ся за Маланку. Один парубок за Василя (Чильчика), другий за короля (Місяця), а третій за Діда-Змिया з білов та довгов бородов. Маланка мала зірку (звізду) на чолі, була прибрана у самі цвіти і мала з собов три подружечки з рожевими деревцями, котрі подібно, як она сама, були прибрані. Василь (Чильчик) був перебраний за ратая (оратаря), с чепами або з серпом у руках; а Король з новим місяцем на чолі, а яко мисливець з сагайдаком і луком. Решта ледінів була то за плугатарів, то за мисливців перебрана; плугатарі водили з собов вола або барана, мисливці оленя або сокола, а Змий-дід нарешті, убраний у буйволову шкіру і оперезаний гадюками, водив з собов тура або цапа, мав велику косу у руці і три гробарі з рускалями за поплічників. Так ходила Маланка хата від хати” [12, с. 657].

В українців Буковини також у новорічних обрядах відзначено наявність дійових осіб Маланки і атрибутики, пов’язаних з плугом, оранкою та землеробською працею. Так, за повідомленнями письменника і етнографа Ю.Федьковича: «Наші праотці, доки ще не поробили їх християнами, то вірували у одного лиш Бога, у святого Прабога, вседержителя, творця неба і землі... А Прабог, казали, мав одну доньку, Ладу-Землю або Царицу-Водицу, і два сини: одного доброго, а другого злого. Того доброго називали Лад, Царь-огонь, Світ, Світовид, Білобог, Дажбог, Хорош, Доброгість, Радогість і так далі, а того злого Змий, Зима, Смок, Ад, Гад, Пек, Пекол, Біс, Чорт, Чортовид, Ворог, Див і так далі. Лад орудував світлом, теплом, літом, усім добром, а Ад потемком, студенев, зимов і усим лихом, ворогував на свого брата Лада і творив єму яку лиш міг пакість, а то з ненависти, зависти і злости за того, що отець Прабог душе любив Лада і єму дочку свою Ладу за сопругу дав, а Ада-Змिया не тільки що без пари лишив, єго ще до того і в пекло, Пресподне, нетрудне завдав.

А Лад з Ладюю, приповідали наші праотці, мали также два сина і одну доньку. Найстарший син звав ся Лад-Сонечко, молодший Король-Місяць, а донька звала ся Весна-Маяна. Але Лад-Сонечко...

ділав трояко: перший раз яко Безсильчик, то єст зимове, слабе, молоденьке сонечко, ніби то малий хлопчик, вітак яко Сильчик, то єст весінне, дуже сонечко, ніби то парубок, поборовший зиму, а нарешті яко Васильчик, то єст сонечко у найбільші свої силі, ніби то муж і царь всего світа. Для того ж і образували его яко узброєного рицаря на білому коні, Сильчика яко ратаря-плугатаря с плугом і волом-Баланом, а Безсильчика яко малого хлопчика без зброї. Сильчика признали опісля Чильчиком і Васильчиком, а Маяну-Маланов або Маланков» [12, с. 657-659].

Отже, і в українській новорічній Маланці серед головних дійових осіб був Сильчик, як ратай-плугатар з плугом і волом-Баланом.

В українців, румунів та молдаван Буковини символом урожаю була коза. Цей культ тотема йде ще з первісних часів, коли людина дуже часто й тісно стикалася зі звіриною. Деякі звірі ставали покровителями людини, коли з ними вміло вели дружбу. Звірі, захисники роду чи племені, звалися тотемами. У культ тотема входило перерядження відповідним звіром, танці та ігри. Можна вважати, що обряд “водіння кози” – це залишок тотемізму, який, очевидно, пов’язаний з язичницькими пережитками жертвних обрядів.

Звичай “водити козу” був поширений здавна. Ще в XI ст. церква виступила проти “поганських звичаїв водити козу”. В дохристиянські часи цей обряд мав магичне значення – люди прагнули забезпечити собі кращий урожай засобом магичних слів: “Де коза туп-туп, там жита сім куп, де коза рогами, там жито стогами”.

Коза в уявленні давнього хлібороба пов’язувалася також з ідеєю родючості ниви: Го-го-го коза, // Го-го сірая, // Го-го білая. // Ой розходися, розвеселися // По цьому двору, по багатому. // Де коза рогом – там жито стогом, // Де коза ногою – там жито копою [11, с. 18].

Опис колядувань з “Козою” на Буковинській Гуцульщині в середині XIX ст. також подає Ю.Федькович: “Жерці (священники бога Лада) ходили з легінями (парубками) і з образом дикої кози (дика коза була пам’ятков, що день тогди зачинає рости, коли сонце вступає у небесний знак козорога), хата від хати, співаючи пісень Ко-Ладу, котрі то пісні і на нас перейшли і котрих ми поважати повинні, бо так робя усі чесні народи, аби свою старовіччину не забути”.

“Коза” – це театралізований обряд-гра з масками, що мав свій усталений сценарій, пісенний і музичний репертуар. Центральним моментом ритуального дійства був танець “кози”, її “вмирання” і “воскресіння”, що символізували циклічний кругообіг часу, прихід Нового року.

Всі учасники гри повинні були відповідно перевдягатися. Хлопець, який грав “діда”, одягав кожуха, на спині прилаштовував горб із соломи, на голові була кудлата шапка [7, с. 99-104]. Він робив довгу бороду та вуса з клоччя, у праву руку брав сукуватий ціпок або батіг, а лівою за мотузку вів “козу”. Голову “кози” виготовляли з дерева, потім розрізали до половини і нижню щелепу за допомогою мотузки робили нерухомою – це було особливістю колядкової “кози”. Далі чіпляли борідку з кожущини, випалювали ніздрі, очі. На голові свердлили дві дірки для рогів. Виготовлену голову “кози” чіпляли на палицю, яку виконавець прив’язував до пояса, накривали вивернутим кожухом, а до другого кінця палиці прив’язували хвіст. Під кожух підлазив хлопець.

Головна деталь костюма “кози” – вивернутий назовні кожух. У селянській культурі це символ добробуту, багатства, плодючості. Вивертання кожуха хутром назовні є магічним перенесенням сил родючості на себе. Ю.Федькович звертає увагу, що на Буковинській Гуцульщині зустрічалося спрощене виготовлення “кози” з дерева. Коли колядники не мали можливості виготовити “козу” з позолоченими рогами, “то можуть собі справити намальований образ на синім кружку і заправлений на ліску” [12, с. 606].

З “козою” ходили на перший день Різдва. В селах Буковинського Передгір’я (Кам’яна, Глибочок, Снячів) з “козою” ходили увечір перед Водохрещами і водили живу козу, а не її зображення чи дерев’яну скульптуру [10. – 1993. – Т. 3. – С. 13]. Провідну роль в обряді “водити козу” відігравали “циган” і “жид”. Спочатку вони заходять до хати, жартують, просять дарів. Коли господарі виявляють бажання дати дари, тоді вони вводять “козу”, а збоку вже наготові “лікар”. “Дід-жебрак” виголошує речитативом жартівливі вірші, вихваляє “козу”. “Коза” “гине”. Кличуть “лікаря”. Той відмовляється лікувати “дохлу козу”. Всі жартують, веселяться. Віджартувавши, всі учасники гри брали дари і йшли до іншої хати.

На Гуцульщині характерним було також різдвяне ходіння з “бараном”, що можна пояснити важливою роллю, яку відігравало в житті гуцулів вівчарство. Принцип зображення “барана” був подібний до “кози”.

Не залишилось поза увагою Федьковича вшанування гуцулами певних сузір’їв на небі. Зокрема, він писав, що з дохристиянських часів бере початок ідея про вшанування сузір’я Козерога, в яке вступає Сонце з початком Нового року. Юрій Федькович, характеризуючи коляди гуцулів, писав: “На пам’ятку, що день тогди зачинає прибувати,

коли сонце вступає у небесний знак козорога, носят колядники з собов образ тої звіри, але нетенний, красний образ з позолоченими рогами, а не страхопуда, щоб ним діти полошити, як то с часта буває. А козоріг має бути так намальований, як єго с первовіку малювали: голова і грудниця козорога, а зад рибячий. На другім боці кружка може бути позолочена звізда” [12, с. 607].

Збором етнографічно-фольклорних матеріалів із зимової календарної обрядовості буковинців у кінці ХІХ ст. займався Р.Ф. Кайндль і опублікував у працях “Гуцули” (1894), “Русини (рутени) в Буковині” (у співавторстві з О.Манастирським) (1889-1890), “Святковий календар руснаків і гуцулів” (1896), “Етнографічні нариси з Східних Карпат” (1898) та ін. Він також робить висновок, що більшість сучасних йому звичаїв, поширених у буковинців, “були колись пов’язані зі святами рівнодення та сонцестояння” [18, с. 223-242].

Цікаві джерельні матеріали про відмінності в святкуванні гуцулами зимових свят у долині р. Сучави та долині р. Черемошу подано Р.Ф. Кайндлем у останній праці (наведено приклад повір’їв про розмову домашніх тварин на Різдво у долині р. Сучави та про таке ж повір’я в селах долини р. Черемошу, але вже в ніч перед Новим роком) [4, с. 208].

Дослідженням календарної обрядовості румунів та українців Буковини у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. займався буковинський етнограф С.Ф. Маріан, зокрема, відома його тритомна праця “Свята у румунів” (1898, 1899, 1901) [19].

Польовий етнографічний матеріал на Буковині С.Ф. Маріану допомагали збирати багато його учнів, а також буковинські учителі і священики. Найбільшу допомогу надали: В. Мораріу, учень з Петрівців, В. Туртуряну, священик з Боян, Г. Томояге, священик з Магали, А. Піцул, учень з Балачен, О. Длужанський, священик із Серета, П. Урсу, священик з Киндрен, Д. Фуртуне, учень з Поєни та ін.

С.Ф. Маріан не тільки намагався вичерпно охарактеризувати календарні звичаї, обряди і вірування буковинців, але й зафіксував цікаві, рідкісні відомості з громадського побуту селян, народної агротехніки, медицини, астрономії, що часто пов’язувалися з календарною обрядовістю.

Серед етнографів другої половини ХІХ ст. виділяється І.Г. Сбієра, який опублікував працю “Колядки, зіркові пісні та весільні побажання” (1888) [20]. Частину фольклорного матеріалу для написання даної

роботи допомогли йому зібрати учні чернівецької гімназії під час зимових канікул, іншу частину він зібрав власноруч. Матеріал був зібраний у 1861-1871 рр. від старожилів таких буковинських сіл, як Опаїц, Череш, Чудей (північна частина Буковини), Верхній Віков, Нижній Городник (південна частина Буковини).

У вказаній праці І.Г. Сбієра помістив тексти величальних пісень та віршів, які виголошувалися під час новорічних обходів: колядування з “плугом”, “бугаєм”, “дзвіночком”, посівання; святкових ряженнях: ходіння із “зіркою”, “козою”, народні вистави “Цар Ірод” та “Маланка” [6, с. 53-60].

Календарну обрядовість досліджувала Є. Нікуліце-Воронка. У її працях міститься матеріал про Різдво, Маланку, Водохрещення. Цій тематиці присвячені праці: “Звичаї і вірування румунського народу” (1903) [21], “Свято дідів у Бухаресті” (1915) [24].

Особливо цінним є етнографічний матеріал про буковинську “Маланку” і її господарські дії. Це свято було зареєстроване Є. Нікуліце-Воронкою в українському селі Михальча та румуномовному – Магала. У своїх працях Є. Нікуліце-Воронка подала значну кількість етнофольклорного матеріалу: міфи, легенди, звичаї і вірування календарного та сімейного циклу, а також дані про матеріальну культуру буковинців.

Л. Боднареску ще на початку ХХ ст. опублікувала “Різдво і Новий рік у румунів”. Праця була надрукована у німецькомовному виданні буковинського крайового музею [14, с. 33-57]. У центрі уваги авторки опинилися найхарактерніші театралізовані елементи новорічних та різдвяних свят: ходіння з “козою” та “бугаєм”, ходіння з “плугом”, посівання; не залишилися поза увагою і дівочі ворожіння. У статті було опубліковано декілька оригінальних обрядових віршів, як, наприклад, “О, Лерум, Боже”, “Флоріле далбе”, текст щедрівок “ходіння з плугом” та ін. Ілюстративним матеріалом послужили чотири фотографії: “Коза і бугай”, “Хора”, “Аркан”, “Колядники”. Основні ідеї та напрацювання даної статті були покладені в основу праці “Деякі румунські звичаї до Різдва та Нового року”, опублікованої вже у час Другої світової війни (1943) [15].

Календарні звичаї та обряди стали об’єктом вивчення у таких роботах О. Матєєвича, як «Молдавські свята від Великодня до П’ятидесятниці» (1913) [8], «Новий рік у молдаван» (1915) [9] та ін.

Давні українці мали таку прикмету: у який день тижня приходить Різдво, то в такий день потрібно почати збір урожаю. Особливого значення надавалось різдвяній погоді: якщо в ніч на Різдво впаде сніг – вродять яблука; якщо впаде сильна паморозь – до врожаю хлібного;

якщо небо в зорях – чекати розмаїття лісових ласощів та приплоду худоби [2].

Обряди з плугом на території Буковини можуть бути умовно поділені на групи за часом поширення та атрибутикою.

Перша, поширена у XVIII-XIX ст., характеризувалася тим, що увечері перед Новим роком по селу з поздоровленням ходили групи хлопців-парубків зі справжнім плугом, куди впрягали одну або кілька пар волів. Удень із символічним зображенням плуга по хатах ходили підлітки з новорічними вітаннями і побажаннями щастя [13, с. 150].

До другої групи можна віднести обрядові дії, у яких головне знаряддя праці – плуг – був символічним або взагалі відсутнім (XX – поч. XXI ст.). Обряду відповідали лише окремі елементи реквізиту, які символізували дії з плугом.

Третя група – це обрядові дії, в яких від початку до кінця першочергове значення мав словесний компонент. Вони були характерні у всі історичні періоди.

Часто календарні землеробські обряди супроводжувалися предметами господарського або музичного реквізиту, такими, наприклад, як бугай, дзвіночки, батіг [13, с. 156].

У кожному селі перед Новим роком створювалися одна або кілька груп щедрівників. Кількість груп залежала від величини села [21]. Місце поздоровлення для кожної групи було заздалегідь визначеним.

Перед святом вибирався керівник вітальників-щедрівників, який називався в різних селах по-різному: ватаг, калфа – в українців, «в'єтаф» – «vataf» (походить від «oataf» – керівник групи воїнів при старому молдавському дивані. Аналогічно з українським ватажком «калфа» – від турецького «calfa», що в переносному значенні означає керівник маленької групи ремісників) [22, с. 178]. Крім того, кожна група – «ciata», яка називалася ще компанією, визначала збирача податків – «stungator» і касира – «colacan» [21].

Група, яка готувалася поздоровляти господарів зі святом, вибирала собі вчителів – знавців святкових пісень і під їх керівництвом вивчала ці пісні протягом різдвяного посту.

Традиційне вітання з плугом відбувалося напередодні Нового року, тобто 31 грудня (13 січня за старим стилем). Невеликими групами по 3-6 чоловік у кожній виходили підлітки, які несли з собою невеликий дерев'яний плуг («plugulet», «plugusor»), звідси і походить назва обряду – «ходіння з плугом».

Першими вітали священика і сільського старосту, а потім і решту жителів села. Це відбувалося так: щедрівники заходили на

подвір'я і під вікном питали: «Вас привітати?» – «Sa va ugam?» [22, с. 25]. Або ж «Приймайте щедрівників!» [1, с. 30]. Їм повинні були відповісти: «Вітайте! Будь ласка, будь ласка!» – «Poftim, poftim!». Після цього йшов віршований текст вітання. Його зміст залежав від віку щедрівників. Хлопчики 7-8 років вимовляли коротку формулу побажання добра у господарстві.

Гей, плужок з 12 биками,
Біло-бурими волами,
Які мають короткі стрічки в гривах,
Поспішай з посівом!
А то борозна висохне.
Поспішай з калачем,
Не то воли зруйнують твій поріг.
Гей! Гей! Гей!

Măi plugușor cu 12 boi
La nti cu prinei
La coadă cu dolcei
Săriți cu sămînța
Că se usucă brăzdița
Săriți cu colacu
Că vă farmă boii pragul
Hăi! Hăi! Hăi!

Підлітки у віці 8-12 років вітали напередодні Нового року у другій половині дня. В їх реквізиті були плужок, батіг з дзвіночками і символічний бугай. У вітанні хлопчиків переважає перелік прикмет, які віщували хороший врожай.

Новий рік уже наступає,
З плугушором вас вітаємо,
Ми обходимо кожну хату.
Зима люта, сніг великий,
Рік з хорошими прикметами.
Прикмети достатку
Для плужної борозни,
Плугушор з 4 волами,
Плугушор, який підганяється нами.
Гей! Гей!

Mîine anul se-noește
Plugușorul se pornește
Și începe a ura
Pe la case a colinda

Iarna-i grea, omătu-i mare
Semne bune anul are
Semne bune de belsug

Pentru brazda de sub plug

Plugușor cu patru boi

Plugușor mînat de noi.

Hăi! Hăi! Hăi! [16, с. 105]

До старших груп щедрівників входили юнаки і рідко – одружені чоловіки, які приносили в умовне місце те, що кому було під силу: дерев'яний плуг, приводили кілька пар волів. Деякі обмежувалися батогами, дзвіночками. Роги тварин фарбували в червоний колір або ж прив'язували коврани яскравого кольору [13, с. 162]. Плуг прикрашався гілкою базилика або пучками ароматних трав, іноді червоними стрічками [3, с. 18]. В його центрі ставилася велика ялинка, прикрашена різнобарвними стрічками [3, с. 19].

Групи щедрівників виходили в поле, супроводжуючи свою процесію дзвоном дзвіночків, викрикуючи: «Гей! Гей!». По снігу прокладали першу символічну борозну, опоясуючи село або квартал, а іноді – вздовж головної вулиці.

З цього моменту і починався «день плужків» – «ziva de plugarele». Послідовність вітань була різною. В окремих випадках вітали всіх, хто носив

ім'я Василь, оскільки за православним календарем день Нового року вважався днем св. Василя.

Щедрівники зверталися за дозволом зайти в хату, суворо дотримуючись порядку. Керівник групи підходив до вікна і питав:

– Можна вас привітати? – «Sa poate sa va uram?»

– Будь ласка! – «Poftim!»

Або:

– В добрий час, добрі господарі! – «Buna veste, gazda frumoasa!»

– Привітати нині? – «Sa uram ori nu?»

– Вітайте! – «Urati!»

Іноді дозволу привітати питалися у віршованій формі:

– Прийшли ми привітати

Імператора великого.

Дозвольте, будь ласка!

Am venit la urat

La mari împărat!

Permiteți-ne vă rog [21].

Отримавши згоду, всі заходили на подвір'я, утворюючи півколо

й під дзвін дзвіночків і крики «Гей! Гей!» борознили сніг біля хати [21]. При цьому по черзі кілька чоловік декламували текст плуга. У поетичних текстах про плуг можна виділити чотири основних моменти: прихід щедрівників; характеристику господаря і опис плуга з тваринами; побажання добра; питання про нагороду. Після короткого привітання щедрівники просили господаря вислухати їх:

– Пане господарю,
Слухайте, всі хлібороби!
Плуг наш землю оре,
Ви ж зараз відпочиваєте
І про нас не думаєте.
З вечора, як ми почали,
У багатьох хатах колядували,
Вам колядували,
У долині розорали,
І на зворотному шляху додому
До вас зайти ми захотіли.

Aho, aho, domni gospodari
Ascultații pe plugari
Ca-n această mîndră seară
Plugul nostru lanul ară
Dumneavoastră odihniți
De cu seară cum umblam
Multe case colindam
Casele v-am colindat
Văile vi le-am arat

Și-ntorcîndu-ne spre casă
Am dat pe la Dumneavoastră... [10. – 1999. – Т. 5. – С. 21]

Іноді ніби на підтвердження закономірності вітання посилалися на давність звичаїв:

Із віків це повелося,
Щоб один раз в рік ходити
З вітанням з хати в хату.
Сă așa a dat Domnul
Ca odată-n an să umblăm
Pe la case să urăm...[10.– 1999. – Т. 5. – С. 21]

Після цього декламували текст, який прославляв господаря:
Вийшов дядько Василь
У чудовий четвер
З плугом, з 12 волами,

Були схожі між собою
І запряжені в ярмо.
У биків, що попереду,
Роги переплетені.
У биків, що у колесах,
Роги з'єднані,
Бики, що в упряжі,
На рогах калачі тримають.
Бики малі ростом,
Але чудову борозну прокладають,
У вухах у них дзвіночки.
A ieșit badea Vasile
Într-o sfântă Joi
Cu un plug de doisprezece boi
La plug juguiți,
La par potrivite,
Voi cei de dinainte
Cu coarnele împletite,
Voi cei de roate.
Cu coarnele împreunate
Voi cei de la prigon
Cu colacii în coarne,
Voi erau mici de statură
Da făceau brazdă buna
La urechi cu clopoți. Нăі! Нăі ![13, с. 164]

Для землероба добрий урожай – основа благополуччя. Тому у вітаннях з плугом хліб фігурує у різних формах: насіння, колос, сніп, скирта, зерно, мука, тісто, коровай, ніби символізуючи етапи селянської праці.

Наочний опис етапів землеробської праці у заклинаннях служить для посилення конкретності вимог і побажання людей. Гіперболізація тут виступає лиш у тих допустимих межах, в які її ставлять умови реального життя. Ось як звучить текст про перевірку врожаю перед жнивнами:

Через місяць або через тиждень
Зачерпнув він води в руку
І пішов поглянути,
Чи послав Бог врожай.
Колос був як горобець,
А пшениця – як очерет,

Густа як шовк,
Зерно як горох.

La lună, la săptămînă
Își umple cu apă mîna
Și se duce ca să vadă
De i-a dat Dumnezeu roadă

Și de-i spicul ausit
Era-n spic ca vrabia
Era-n pai ca trestia
Des ca mătasa

Și-n grăunte ca mazărea [17, с. 20].

Жнива описуються детально. Процес збирання врожаю відображає радість землероба. Символічно-магічне саме побажання господарів зібрати ні менше, ні більше, ніж «12 скотарських возів». На завершення говориться про молотьбу і просіювання борошна, про випічку рум'яних калачів і роздачу їх всім членам родини.

Лаконічність формулювання привітання цього своєрідного стану благополуччя і символічне відображення поетапності селянської праці вказує на давнє походження вербальних формул з їх намаганням магічного впливу на природу. Про це свідчить їх речитативна інтонація виконання обрядового тексту і своєрідне зміщення в часі, майбутнє переноситься у теперішнє бажання, видається за дійсне, щастя, що вже здійснилося.

Після привітання господиня виносила щедрівникам кілька калачів [10. – 1999. – Т. 5. – С. 17].

Якщо в будинку була дівчина, а серед щедрівників був її наречений, то з калачем виходила наречена. Калач при цьому повинен бути найкращим з усіх. Разом з калачем юнакам дарували хустини, а нареченому прикріплювали на шапку червоні квіти [10. 1999. – Т. 5. – С. 17]. Іноді батьки запрошували щедрівників до хати.

Обряд закінчувався своєрідною подякою господарям за гостинність. Щедрівники образно вихваляли биків, з чиею допомогою вони отримали такі красиві калачі. Це називалося «urarea colasiog»:

Дякуємо за ваші калачі,
За ці красиві калачі,
Через сито сіяні,
У кориті заквашені,
Долонями кручені,
Пальцями плетені,
Цукром посипані,

Васильком прикрашені,
Медом підсолоджені,
Для нас, богатирів, випечені.
Землю для них зорали
Не одним чи двома биками,
А дванадцятьма,
Які з тих пір, як піросли,
Багато роси збили.
Здоров'я вам і багатства.

Mulcumini de isti colaci frumosi
De isti colasi
Prin sita, sititi
In covata plamaditi
In palmi siusiti
In degete inpletiti
Cu harar hazariti
Cu busiuoc impodobite
Cu mierin – udulciti.
Ca de noi voinici gatiti
Da ci nu-s arati
C'un bou, ori cu doi
Da-s arati cu doisprezece bouleni
De isti bouleni
De cind so ridicat,
Sanatate bunatate
Cu dumneavoasta gazda-n patre [10. – 1999. – Т. 5. – С. 17].

Традиційний поетичний текст плуга, особливо такий, де щедрівники бажають господарям добра, зберігся і дійшов до наших днів майже в такому вигляді, в якому він використовувався у минулому. Разом з тим дослідження показують, що багато традиційних елементів обряду на початку ХХІ ст. забуваються або піддаються своєрідній редакції. Процес трансформації обряду з плугом і оранкою почався в середині ХХ ст., коли в умовах соціалістичної власності на землю на території північної частини Буковини землеробство втрачає громадсько-сімейне значення і перетворюється у колективно-державне господарювання. З відродженням приватного землекористування в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., відроджуються і землеробські звичаї з плугом в українців, молдаван і румунів Буковини.

Таким чином, обрядові дії з плугом і оранкою на території Буковини засвідчують давність традиційної календарної обрядовості та її

зв'язок з основним видом господарської діяльності – землеробством носіїв духовної культури: українців, молдаван та румунів.

Джерела та література: **1.** Бєшпу Н.М. Молдавская народная новогодняя обрядовая поэзия. – Кишинев: Штиинца, 1976. – С. 30; **2.** Вовк І. Різдво Христове сіли вітати // Людина і світ. – 1990. – № 2, с. 58; **3.** Гимпрей В.А. Фольклор и современность. – Кишинев: Штиинца, 1974. – С. 18; **4.** Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці, 2000. (перше видання: Kaindl R.F. Die Huzulen. – Wien, 1894.) – 208 с.; **5.** Кожолянко Г.К. Зимова календарна обрядовість у творчості Ю.Федьковича // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 274-275.: Слов'янська філологія. – Чернівці, 2005. – С.392-396; **6.** Кожолянко О.Г. Календарні зимові свята українців Буковини в етнологічних дослідженнях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: видавництво “Прут”, 2005. – Т.1. – С.53-60; **7.** Курочкін О. Обрядові та розважальні маски // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 1. – С. 99-104.; **8.** Матеевич А. Молдавскія празднованія отъ Пасхи до Пятидесятниці / А.Матеевич // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1913. – № 16-17. – С. 779-818; № 18. – С. 854-869; № 20. – С. 938-955; **9.** Матеевич А. Новый годъ у молдаванъ / А.Матеевич // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1915. – № 47. – С. 1325-1346; **10.** Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. (Зберігаються у етнографічному музеї факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ).– 1993. – Т. 3; **11.** Нероденко В. Новорічний вечір // Ранок. – 1966. – № 12, с. 18; **12.** Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання. – Т. 1. Поезії Осипа Юрія Федьковича. Перше повне видання з першодруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснення додав Др. Іван Франко. – Львів, 1902, с. 657. – С. 658-673; **13.** Попович Ю.В. Молдавские новогодние праздники. – Кишинев: Штиинца, 1974; **14.** Bodnărescu L. Einige Weihnachts – und Neujahrs – Bräuche der Rumänen // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museum. – Czernowitz: Verlag des Bukowiner Landes-Museum, 1904. – P. 33-57.; **15.** Bodnărescu L. Câteva datini de Crăciun și Anul Nou la români. – Cernăuți, 1943. – 30 p. ; **16.** Buhociu O. Folclorul de iarna, ziorile și poezia pastoreasca. – Bucuresti: Minevra, 1979. – P. 105; **17.** Carmen G. Colinde de romani și alte popoare. – Bucuresti: Albatros, 1982. – P. 20; **18.** Kaindl R.F. Ethnographische Streifzuge in der Ostkarpaten. Beitrage zur Hausbauforschung in Oesterreich. Separatdruck aus Band XXVIII der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft – Wien, 1898; **19.** Marian S.F. Sărbătorile la români. – București. – Vol. I, 1898. – 290 p.; – Vol. II, 1899. – 307 p.; – Vol. III, 1901. – 346 p. ; **20.** Sbierea I.G. Colinde, cântice de stea și urări la nunți. Din popor luate și poporului date. – Cernăuți, 1888. – 117 p.; **21.** Surucian D.D. Sarbatori ale sufletului // Zorile Bucjvinei. – 1988. – 2 ianuarie; **22.** Traditii Maramuresene. – Vol. III. – Baia Mare. – 1979. – P. 25; **23.** Voronka E.N. Datinele și credințele poporului român. – Cernăuți: Tipografia Isidor Wiegler. – Vol. I, 1903. – 390 p.; **24.** Voronca E.N. Sărbătoarea Moșilor în București: Studiu comparativ.– București, 1915.– 108 p.; **25.** Vrabie G. Folclor. Obiect, principii, metodocategorii. – Bucuresti: Acad RSR, 1970. – 178 p.